

مقایسه وضعیت زیست‌محیطی روستاهای دارای دهیاری و فاقد دهیاری (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اسلامشهر)

امیر هومن اسفندیاری

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تهمینه دانیالی^۱

استادیار گروه جغرافیا، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۰۹ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۰۹/۱۲

چکیده

هدف از این تحقیق مقایسه وضعیت زیست‌محیطی دهیاری‌های دارای دهیاری یا فاقد دهیاری بخش مرکزی اسلامشهر با روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی بوده و محقق به ارزیابی تفاوت‌ها در روستاهای دارای دهیاری و فاقد آن با توجه به ابعاد توسعه پایدار روستایی در محدوده اسلامشهر پرداخته و همچنین مهم‌ترین موانع و محدودیت‌های عدم وجود دهیاری در منطقه مورد مطالعه را شناسایی و مورد ارزیابی قرار می‌دهد. روش این تحقیق با توجه به هدف از نوع کاربردی و با توجه به نوع، پیمایشی و با استفاده از تکنیک AHP است. محقق با تهیه پرسشنامه به بررسی معیارهای زیست‌محیطی با توجه به مولفه‌های توسعه پایدار روستایی به ارزیابی اهداف پرداخته است. طبق آمار سال ۱۳۹۵، کل خانوارهای شهرستان تعداد ۱۳۹۴۱۲ خانوار بوده‌اند که از این تعداد ۱۳۵۴۵ خانوار در نقاط روستایی قرار داشته‌اند که به عنوان جامعه آماری این تحقیق در نمونه‌گیری وارد شدند. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول عمومی کوکران استفاده گردید که به جهت محدودیت‌های زمانی و اقتصادی و به ویژه گستردگی جامعه آماری با استفاده از دستور تصحیح شده به ۴۰۱ پرسشنامه کاهش یافت و پس از بررسی لازم با توجه به شرایط منطقه و میزان همخوانی روستاها، در نهایت تعداد ۱۰ روستا به عنوان نمونه در منطقه مورد مطالعه انتخاب شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که، میزان توفیق دهیاری در روستاهایی که از شرایط مناسب زیست‌محیطی برخوردارند، بیشتر است و اگر روستاها از وضعیت زیست‌محیطی مطلوبی برخوردار باشند، میزان خودیاری آن‌ها نیز بیشتر خواهد بود.

واژگان کلیدی: دهیاری، توسعه روستایی، معیارهای زیست‌محیطی، اسلامشهر.

مقدمه

نظام مدیریت روستایی ایران طی سالیان طولانی به لحاظ ساختارهای اجتماعی، تحولات و دگرگونی‌های پیچیده‌ای را پشت سر گذاشته است و متأسفانه خلأ مدیریت کارآمد و اصولی در روستاها در تمامی این ادوار به خصوص تا سال ۱۳۴۰ و در دهه‌های اخیر مشکلات عدیده‌ای را برای روستاییان ایجاد نموده است. اگرچه بعد از انقلاب تشکیلاتی تحت عناوین شورای اسلامی، خانه همیار، دفتر عمران روستایی و غیره در روستاها شکل گرفتند، ولی به دلیل نداشتن زمینه‌های لازم و سازمان‌های اجرایی مرتبط توفیق قابل قبولی حاصل نکردند. به دلیل این نابسامانی‌ها در سال ۱۳۷۷ قانون تأسیس دهیاری خودکفا در روستاهای کشور به تصویب رسید و با الگوبرداری از مدیریت شهری که مشتمل بر برد و نهاد شورای شهر و شهرداری است. دهیاری به مثابه سازمانی عمومی و غیردولتی که با نظارت روستاییان و شوراهای اسلامی، به اداره امور محلی می‌پردازد، دارای وظایف خاص (صرفاً وظایف دهیاری‌ها) و وظایف عام (تسهیل‌کننده وظایف سایر سازمان‌ها) است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۴). دهیاری‌ها از بدو تشکیل تاکنون با استفاده از همیاری و مشارکت مردم و کمک‌های دولت به منظور رفع نیازمندی‌های عمومی، جمع‌آوری زباله، ارائه خدمات عمومی و توسعه معابر اقداماتی انجام داده‌اند. اجرای طرح هادی، برنامه خدمات عمومی سه فعالیت عمده دهیاری‌ها را تشکیل می‌دهد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۳۰).

نقش مدیریت روستا در دستیابی به توسعه پایدار بنابر شرایط متنوع روستاهای ایران از گذشته تا حال دستخوش دگرگونی‌هایی بوده و معمولاً با چالش‌های فراوانی روبه‌رو شده است رفع این چالش‌ها و از بین بردن موانع که دستیابی به توسعه پایدار را مخدوش می‌سازد از اهم و ضروری‌ترین ابعاد نقش یک مدیر مطلوب روستایی است. (جعفری نژاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۷). توسعه یک مفهوم چند بعدی و دارای بار ارزشی است و دستیابی به توسعه پایدار با وجود مدیری که توانایی بالایی دارد و مورد وثوق روستائیان باشد امکان‌پذیر خواهد بود. دانشمندان بسیاری معتقدند توسعه از درون جامعه باید صورت گیرد طرح نظریه‌ی محور بودن انسان در فرآیند توسعه ضرورت و توجه به مناطق روستایی را که برخوردار از نیروی عظیم انسان هستند هم به عنوان هدف توسعه و هم به عنوان مهم‌ترین ابزار توسعه اهمیت می‌بخشد.

بر این اساس تحقیق حاضر در پی آن است که ضمن ارائه شمای کلی از تحولات ساختار مدیریت روستایی کشور، با بررسی تطبیقی دیدگاه‌ها و نظریات مرتبط، ارتباط میان عناصر نظام فعلی مدیریت روستایی و ساختار زیست‌محیطی را مشخص نماید. نتایج مطالعه نشان می‌دهد برای تحقق و عملیاتی کردن حق توسعه یافتگی و زندگی شرافتمندانه در چارچوب چشم‌انداز روستایی، لزوم توجه به سازوکارهای نهادی از جمله بازنگری در اندیشه‌ها، شیوه‌های برنامه‌ریزی، قوانین، رویه‌ها، سبک‌ها و شیوه مدیریت و حکمرانی و تأکید بر ایجاد و تقویت نهادهای بومی، محلی و مدنی از طریق خوشه‌ای و شبکه‌ای کردن آن‌ها ضرورت دارد.

از این رو می‌توان با مقایسه عملکرد روستاهای اسلامشهر در زمینه مسائل زیست‌محیطی قبل و بعد از حضور دهیاری‌ها به نقش این نهاد بیشتر پی برد و مشخص نمود آیا دولت باید در صدد بهینه‌سازی این نهاد باشد یا اینکه اثرات مثبت کمتر بوده و ارزش سرمایه‌گذاری را ندارد.

مهدوی و همکار در سال (۱۳۸۴) در مقاله‌ای تحت عنوان دهیاری‌ها، تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستایی ایران، دهیاری‌های استان آذربایجان غربی مورد مطالعه قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که در مجموع عملکرد دهیاری‌ها می‌تواند نقش بسیار مهمی را در راستای توسعه روستایی به ویژه بهبود اوضاع کالبدی - فیزیکی روستا ایفا نمایند.

نعمتی (۱۳۸۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان ارزیابی وضعیت و نقش کارکردی دهیاری در روستاهای کوچک با مطالعه استان گلستان به این نتیجه رسید که عوامل ساختاری، اجتماعی و اقتصادی رابطه تنگاتنگی با میزان موفقیت دهیاری‌ها در روستاهای کوچک دارد. همچنین مشخص شد که دهیاری‌ها در روستاهای پرجمعیت موفق‌تر از روستاهای کوچک عمل کرده‌اند.

چوبچیان و همکاران (۱۳۸۶) عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاران استان گیلان را مورد مطالعه قرار داده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده از این تحقیق متغیرهایی که بر عملکرد دهیاری‌ها تأثیر معنی‌داری داشته‌اند، به ترتیب عبارت بوده‌اند: همکاری سازمان‌ها، رضایت شغلی دهیاران، همکاری شوراهای اسلامی، مشارکت مردمی، میزان شرکت دهیاران در کلاس‌های آموزشی، تجهیزات و امکانات دهیاران، درآمد دهیار، موقعیت مکانی روستا. مصطفی نایبجی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ای با عنوان نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی در دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور به این نتیجه رسیدند که تحصیلات بالای دهیاران در پیشبرد اهداف توسعه روستایی و مشارکت روستاییان مؤثر است.

علیرضا دربان آستانه (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان تبیین حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی در دهیاری‌های شهرستان قزوین، به این نتیجه رسیدند که متغیرهای «رضایت شغلی دهیار»، «سبک مدیریت»، «استقرار و تجهیز دهیاری»، «انسجام اجتماعی»، «تعامل با دهیاری‌های مجاور»، «تجربه دهیار»، «سطح تحصیلات دهیار»، «مساحت روستا» و «جمعیت روستا» به ترتیب مهم‌ترین عواملی هستند که به صورت مستقیم بر نمایه حکمروایی روستایی مؤثر هستند.

صیدالی و همکاران (۱۳۹۰) با بررسی جایگاه مدیریت در پیشبرد اهداف توسعه روستایی به این نتیجه رسیدند که عملکرد دهیاری‌ها از آغاز فعالیت تاکنون به ویژه در زمینه کالبدی - فیزیکی مثبت بوده است، ولی در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی رضایت ساکنین روستای مورد مطالعه کسب نگردیده است.

بدری (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان چالش‌های مدیریت روستایی در ایران و ارائه سیاست‌های راهبردی مدیریت روستایی؛ عنوان می‌کند در حال حاضر مدیریت روستایی در ایران با مسائل و مشکلاتی مواجه است که نیازمند توجه از سوی مسئولین و سیاست‌گذاران است.

ازدري فرد و احمدوند (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی، به این نتیجه رسیدند که از میان سازه‌ها و ویژگی‌های مورد مطالعه، حمایت دولت، سرمایه اجتماعی اعضا و مشارکت مردم در امور روستا به عنوان عواملی تعیین‌کننده پراهمیت و معنادار در پیش‌بینی عملکرد پایدار شورای اسلامی روستایی محسوب می‌گردند.

استعلاجی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان نقش دهیاری‌ها در توسعه روستایی، به این نتیجه می‌رسند که با رویکرد توسعه از پایین به بالا دهیاری‌ها یکی از مهم‌ترین ارکان برنامه‌های توسعه روستایی با دیدگاه مدیریت نوین محلی محسوب می‌گردند.

فیروزآبادی و جاجرمی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان وضعیت رضایت روستاییان و عوامل مرتبط با آن از عملکرد دهیاری‌ها، به این نتیجه رسیدند که هرچه ارزیابی عملکردی سازمانی از دهیاری بهتر باشد، میزان رضایت در روستا بیشتر می‌شود.

فراهانی و آیین مقدم (۱۳۹۱) در تحقیق به ارزیابی عملکرد و کارایی دهیاران و شوراهای اسلامی در فرایند مدیریت توسعه پایدار روستایی در دهستان سررود جنوبی در شهرستان بویراحمد پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که تأسیس دهیاری و فعالیت شوراهای اسلامی نقش مثبتی در بهبود روند مدیریت روستایی داشته است.

رضوانی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها با استفاده از مدل چارچوب عمومی ارزیابی (CAF) به مطالعه دهیاری‌های شهرستان دهلران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد عملکردهای دهیاری‌های مورد مطالعه مطلوب نبوده است. عواملی نظیر تحصیلات پایین دهیاری‌ها، آشنا نبودن آن‌ها با مبانی ارزیابی عملکرد، نبود برنامه پنج ساله مصوب، عدم مشارکت مردم در طرح‌های عمرانی و مشکلات مالی و اعتباری دهیارها، در ناکامی آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

توسعه و پیشرفت سریع علمی، مرهون و مدیون به کار بردن روش‌های دقیق و صحیح تحقیق علمی بوده است (نبوی، ۱۳۷۳: ۲). هر پژوهشگری بسته به موضوع، مسئله تحقیق، اهداف و فرضیه‌های تحقیق، متغیرها و شرایط زمانی و مکانی و امکانات موجود، روشی برای انجام پژوهش یا تحقیق در راستای اهداف و فرضیه‌های موردنظر بر می‌گزیند (بیگللی، ۱۳۸۵: ۹۸). تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی و تحلیلی مبتنی بر پیمایش است. آلفای کرونباخ برای پرسشنامه سنجش عوامل مؤثر توسعه پایدار بر اساس توسعه روستایی برابر با ۰/۷۶ به دست آمد که بیانگر پایایی خوب این پرسشنامه است.

آلفای کرونباخ به‌طور کلی با استفاده از یکی روابط زیر محاسبه می‌شود.

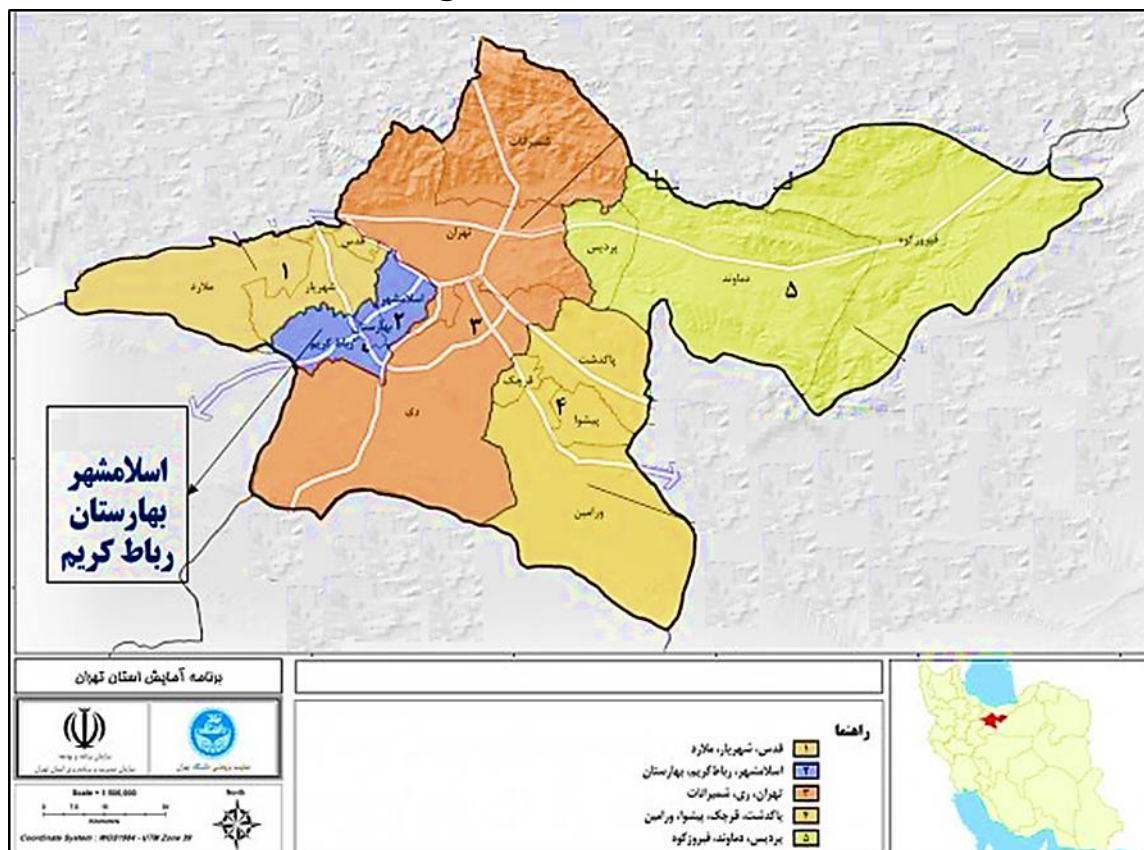
$$\alpha = \frac{k\bar{C}}{\bar{V} + (k-1)\bar{C}} \quad \text{یا} \quad \alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k S_i^p}{\sigma^p} \right)$$

که در این روابط k تعداد سؤالات، S_i^p واریانس سؤال i ام، σ^p واریانس مجموع کلی سؤالات، $\bar{C}$ میانگین کواریانس بین سؤالات و $\bar{V}$ واریانس میانگین سؤالات می‌باشند (برگرفته شده از آلن و یین، ۲۰۰۲).

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از سیستم سلسله مراتبی AHP استفاده می‌شود. در این تحقیق سعی شده است اولویت‌بندی میان موانع ذکر شده صورت گیرد و بعد از تهیه ساختار سلسله مراتبی به تشکیل جدول مقایسه زوجی مبادرت می‌شود. در این ارتباط می‌توان گفت جدول مقایسه‌ای بر اساس ساختار سلسله مراتبی تهیه می‌شوند، مقایسه زوجی با استفاده از مقیاسی که از ترجیح یکسان تا ارجحیت بی‌نهایت طراحی شده است، صورت می‌گیرد.

قلمرو مکانی تحقیق

شهر اسلامشهر با وسعت ۲۷۸۹/۷۶ هکتار در میانه شمال غرب منطقه مرکزی فلات ایران در موقع جغرافیایی ۳۵/۱۳ عرض شمالی از خط استوا و ۵۱/۱۴ طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد.

نقشه شماره ۱: جایگاه شهر اسلامشهر در کشور، استان و شهرستان

منبع: شهرداری اسلامشهر ۱۳۹۵

این شهر جزء بخش مرکزی شهرستان اسلامشهر است و بخش کوچکی در جلگه پهناور و دشت‌های جنوبی تهران را در غرب شهر ری و جنوب غرب تهران اشغال کرده است. رودخانه کرج در سمت غرب و بخش انتهایی رودخانه کن در سمت شمال شرق آن به طرف نقاط پست دشت‌های جنوبی کشیده شده است. با شهر نسیم شهر از شمال غرب، از شرق و از شمال با شهر تهران، از غرب با شهرهای گلستان و صالح آباد و جنوب با محدوده شهری همسایه است. ارتفاع متوسط آن از سطح دریاها آزاد در حدود ۱۰۵۵ متر مربع است.

مفاهیم پایه

مدیریت روستایی

رسیدن به توسعه و اداره آن ایجاب می‌کند که نظام‌های خاصی متناسب با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و اداری در هر جامعه به وجود آید. بر همین اساس در سیستم جدید مدیریتی کشور، مدیریت روستاها به شوراها و دهیاری‌های سپرده شده است (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۷).

با عنایت به تعریف مدیریت به صورت عام، می‌توان مدیریت روستایی را برنامه‌ریزی برای روستا، سازمان‌دهی اقدام توسعه‌ای و هماهنگی و نظارت بر اقدامات انجام شده دانست؛ به عبارت دیگر مدیریت روستایی علم ((تلفیق و تنظیم)) عوامل مختلف، طبیعی، انسانی، اقتصادی و... در جامعه روستایی است (مهدوی، ۱۳۸۴: ۲۱)

مدیریت مهم‌ترین عامل در حیات، رشد و بالندگی یک جامعه استوار روند حرکت از وضع موجود به سوی وضع مطلوب را کنترل می‌کند. از این رو، یکی از محورهای اساسی در تحلیل مسائل روستایی، توجه به ساختار مدیریت در این جوامع است (فراهانی و رستم خانی، ۱۳۹۱: ۱۹۶). از محورهای اساسی در تحلیل مسائل روستایی توجه به ساختار مدیریت در این جوامع است (چوبچیان و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۸). آنچه از مفهوم مدیریت روستا به مثابه یک واحد سکونتگاهی به ذهن متبادر می‌شود، ممکن است چندان قرابتی با نظریات رایج درباره‌ی مدیریت نداشته باشد؛ بنابراین، هنگامی که از مدیریت روستایی سخن به میان می‌آید، ممکن است لزوماً منظور مدیریتی اندیشیده شده و برنامه‌ریزی شده نباشد (طالب، ۱۳۷۶: ۱).

مدیریت روستایی هم در برگرفته‌ی نظام‌های عرفی و قانونمندی‌های سنتی اداره‌ی سکونتگاه‌های روستایی است و هم نظام‌هایی قانونی و دولتی را شامل می‌شود که به منظور اداره‌ی امور روستاها سازمان‌دهی شده‌اند (نعمتی و بدری، ۱۳۸۶: ۱۶۳؛ قدیری معصوم و ریاحی، ۱۳۸۳: ۴۱). مدیریت روستایی در واقع فرایند سازمان‌دهی و هدایت جامعه و محیط روستایی از طریق شکل دادن به سازمان‌ها و نهادهاست. این سازمان‌ها و نهادها، ابزار و وسایل تأمین هدف‌های جامعه روستایی هستند، هدف‌هایی که مردم آن‌ها را ترسیم نمودند و می‌پذیرند. همچنین مدیریت توسعه روستایی فرایندی چندجانبه است که شامل سه رکن دولت، مردم و نهادهای عمومی است. در این فرایند با مشارکت مردم و از طریق تشکیلات و سازمان‌های روستایی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تهیه و اجرا می‌گردد و تحت نظارت و ارزشیابی قرار می‌گیرد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۱).

مدیریت روستایی را می‌توان سیستمی متشکل از تمام عناصر و اجزای رسمی و غیر رسمی ذیربط و مؤثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات روستا با هدف اداره، هدایت، کنترل و توسعه همه جانبه و پایدار روستایی در چارچوب اسناد و قوانین فرا دست و سیاست‌های کلان کشور تعریف نمود (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۵۶)

مدیریت به نظر برخی صاحب‌نظران با مدیریت ترکیبی از علم و هنر برای پدید آوردن محیطی مناسب است که در آن همفکری و همکاری با دیگران به منظور شکل دادن به فرآیندی کارساز امکان‌پذیر می‌گردد و همچنین طی آن استفاده بهینه از منابع برای عرضه خدمات کالایی قابل رقابت جهت جلب متقاضیان آن‌ها با پرهیز از بروز هر گونه عواقب نامطلوب تحقق می‌یابد (رحمان، سرشت، ۱۳۸۴: ۴) گروهی مدیریت را علم هماهنگی کوشش‌های اعضای سازمان و استفاده از منابع برای نیل به اهداف معین توصیف کرده‌اند (الوانی، ۱۳۷۷: ۱۷)

تعریف دهیاری

واژه دهبان با قانون تشکیل انجمن ده و دهبانی (سال ۱۳۵۴) در امر مدیریت روستایی مطرح گردید و سعی شد از واژه کدخدا دیگر استفاده نشود، کدخدا که طبق قانون مربوط به (۱۳۱۴) و عرف همواره نماینده و منتخب مالک بود، ظاهراً با توافق مالک، روستاییان و دولت تعیین می‌شده است (طالب، ۱۳۷۶: ۳۸).

به موجب اصل یک‌صدم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، پیشبرد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با توجه به مقتضیات محلی، اداره امور هر روستا، بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظارت شورایی بنام شورای ده، بخش، شهر، شهرستان یا استان صورت می‌گیرد که اعضای آن را مردم همان محل انتخاب می‌کنند.

توسعه روستایی

با توجه به چارچوب مفهومی و نگرش آن به مقوله توسعه، توسعه روستایی از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار است. به این دلیل که جوامع روستایی از ابعاد مختلف از توسعه کمتری برخوردارند. قشر وسیع‌تری از مردم فقیر و محروم را در خود جای داده‌اند، از مزایای توسعه کمتر بهره‌مند شده‌اند، فرصت‌های کمتری در اختیار داشته‌اند و به عبارتی در رابطه با مقوله انسانی بودن توسعه، روستاها موضوع اصلی هستند (سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۳)

روستاها همچنین در ارتباط مستقیم با محیط طبیعی، حفظ منابع طبیعی، تنوع زیستی و اجتماعی قرار دارند و در ارتباط ترکیبی همچون شاخص توسعه انسانی نیز محصول همین تجربه است که توسعه را نمی‌توان بر اساس یک یا چند شاخص جداگانه سنجید (Hill, 2006)

بانک جهانی توسعه روستایی را راهکار بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه مشخصی از مردم که همان روستاییان فقیرند، تعریف می‌کند. این سازوکار در پی گسترش منافع توسعه در میان فقیرترین افرادی است که در نواحی روستایی به دنبال امرار معاش‌اند. از نظر بانک جهانی، فقرای روستایی، شامل کشاورزان خرده‌پا، اجاره‌نشینان و خوش‌نشین‌ها می‌شوند (WorldBank, 1975:3).

اهمیت توسعه روستایی و نقش حیاتی آن در توسعه و پیشبرد کشورها و به ویژه کشورهای در حال توسعه بر هیچ کس پوشیده نیست و به باور کارشناسان و متصدیان امر، تحقق این مهم در گرو توسعه منابع انسانی است. به همین اعتبار، اولویت رشد و توسعه منابع انسانی بر سایر وجوه توسعه روستایی، امری انکارناپذیر است (فتوتی و همکاران، ۱۳۹۱:۶۷۷).

توسعه روستایی بخش مهمی از فرایند توسعه ملی به ویژه در کشورهای در حال توسعه را به خود اختصاص می‌دهد. اگر قرار است توسعه انجام گیرد و مستمر باشد باید به طور اعم از مناطق روستایی و به طور اخص از بخش کشاورزی آغاز شود (جمعه پور، ۱۳۸۴:۵۶). توسعه جوامع روستایی از مهم‌ترین دغدغه‌های ذهنی محققان کشورهای در حال توسعه بوده و از جنبه‌های مختلف بررسی شده است. از آنجا که توسعه فرایندی چند بعدی است، در برهه‌های مختلف زمانی مبتنی بر دیدگاه‌های خاص تعریف شده است (خانی و همکاران، ۱۳۹۲:۱۳۴).

هدف اصلی توسعه روستایی باید توانا ساختن توده‌های جمعیت روستایی باشد که اکنون نمی‌توانند با تلاش‌های خود نیازهای اساسی زندگی را برآورده سازند (Zhang, Xiaobo, 2002)

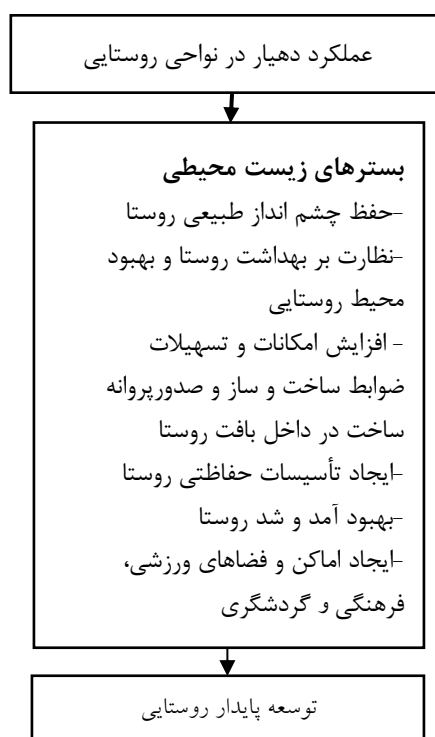
ابعاد مختلف مدیریت روستایی

در توسعه پایدار روستایی، مدیریت یعنی تنظیم رابطه بین انسان با محیط خود که در آن به پیوند نظام‌های اجتماعی،

اقتصادی با نظام‌های بوم‌شناختی توجه می‌شود (فیروزنیا و افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۵۴)؛ بنابراین در فرایند توسعه روستایی می‌توان مدیریت را در سه بعد اصلی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در نظر گرفت که هر یک از این ابعاد دارای جنبه‌های خاص خود هستند و اهداف مدیریتی در آن‌ها متفاوت است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۰).

بعد زیست‌محیطی

چالش‌های زیست‌محیطی کنونی یکی از پیچیده‌ترین چالش‌هایی است که انسان تاکنون با آن مواجه گشته است و مناطق مبتلا به این چالش‌ها نیز به شکل شتابنده‌ای رو به فزونی است. از این رو اگر چاره‌ای اندیشیده نشود، تخریب محیط زیست مسلماً با قدرت بیشتری منجر به بحران می‌گردد (حسین زاده دلیر و ساسان پور، ۱۳۸۵: ۸۴)؛ بنابراین باید پذیرفت که اگر هدف این است که محیط مناسب برای زندگی انسان‌ها فراهم شود، لازم است اهمیت بیشتری به محیط زیست داده و از زیان‌ها و عواقب ناشی از سهل‌انگاری در این زمینه به شدت پرهیز نمود (بهزاد نسب، ۱۳۸۳: ۹۴).

نمودار شماره ۱: مدل مفهومی تحقیق

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۲: ابعاد زیست محیطی مدیریت پایدار و یکپارچه روستایی با تأکید بر کارکرد و وظایف دهیاران

ابعاد	مدیریت پایدار
مدیریت زیست‌محیطی	حفاظت از منابع پایه و یکپارچگی محیطی.
	مدیریت حوزه آبخیز در راستای سیاست‌ها و اهداف توسعه پایدار به منظور کاهش آلودگی منابع آب و بهبود کیفیت آن.
	مدیریت چشم‌اندازهای روستایی از طریق حمایت و حفاظت از منابع طبیعی و میراث‌های فرهنگی.
	مدیریت تغییرات کاربری اراضی در راستای حفظ اراضی زراعی و باغات.
	توسعه مراقبت‌های بهداشتی از طریق کنترل و نظارت بر دفع بهداشتی فضولات‌های و مواد زائد (زباله)

منبع: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۹۴

روستاهای مورد مطالعه

به منظور مقایسه توسعه یافتگی در محدوده مورد مطالعه محقق چند روستای دارای دهیاری و فاقد آن را با هم مقایسه نموده است.

روستاهای مورد مطالعه فاقد دهیاری عبارت‌اند از: کرک، سیمون، مهران آباد، لهک، شاطره
روستاهای دارای دهیاری عبارت‌اند از: روستای ملک آباد، نظام آباد، ده عباس، علی آباد طپانچه، حسین آباد

جدول شماره ۳: منطقه جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه به تفکیک

فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
روستاهای گروه اول	59	14.7
روستاهای گروه دوم	82	20.4
روستاهای گروه سوم	67	16.7
روستاهای گروه چهارم	78	19.5
روستاهای گروه پنجم	115	28.7
جمع	401	100.0

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول (۳) که نشان‌دهنده آمارهای تفکیکی پرسش شوندگان در هر دو روستای مورد مقایسه است روستاهای گروه اول با درصد فراوانی (۱۴,۷٪) با تعداد ۵۹ نفر و روستاهای گروه دوم با درصد فراوانی (۲۰,۴٪) با تعداد ۸۲ نفر و روستاهای گروه سوم با درصد فراوانی (۱۶,۷٪) با تعداد ۶۷ نفر و روستاهای گروه چهارم با درصد فراوانی (۱۹,۵٪) با تعداد ۷۸ نفر و روستاهای گروه پنجم با درصد فراوانی (۲۸,۷٪) با تعداد ۱۱۵ نفر در این تحقیق به سؤالات پاسخ گفته‌اند.

۱- روستاهای گروه اول که با هم مقایسه می‌شوند عبارت‌اند از روستای کرک بدون دهیاری و روستای نظام آباد با دهیاری

۲- روستاهای گروه دوم که با هم مقایسه می‌شوند عبارت‌اند از روستای سیمون بدون دهیاری و روستای حسین آباد با دهیاری

۳- روستاهای گروه سوم که با هم مقایسه می‌شوند عبارت‌اند از روستای مهران آباد بدون دهیاری و روستای علی آباد طپانچه با دهیاری

۴- روستاهای گروه چهارم که با هم مقایسه می‌شوند عبارت‌اند از روستای لهک بدون دهیاری و روستای ملک آباد با دهیاری

۵- روستاهای گروه پنجم که با هم مقایسه می‌شوند عبارت‌اند از روستای شاطره بدون دهیاری و روستای ده عباس با دهیاری

جدول شماره ۴: معیارهای زیست محیطی در روستاهای گروه اول

نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	میزان آلودگی روستا	حفظ روستا	چشم‌انداز متوسط سطرها
0.732	0.625	0.800	0.719
0.146	0.125	0.067	0.113
0.122	0.250	0.133	0.168

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول شماره ۴ نتایج ارزیابی زیر معیارهای زیست‌محیطی، نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی در روستا با اولویت ۰/۷۱۹ مهم‌ترین عامل در ارزیابی نقش دهیاری شاخصه زیست‌محیطی در مناطق روستایی گروه اول به دست آمده است.

جدول شماره ۵: نتایج مقایسه نقش دهیاری‌ها در معیارهای زیست‌محیطی روستاهای گروه دوم

نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	میزان روستا	آلودگی	حفظ چشم‌انداز روستایی	متوسط سطرها
0.764	0.600	0.840	0.735	نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی
0.127	0.100	0.040	0.089	میزان آلودگی روستا
0.109	0.300	0.120	0.176	حفظ چشم‌انداز روستایی
1.000	1.000	1.000	1.000	جمع

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول (۵) نتایج ارزیابی وجود دهیاری در زیر معیارهای زیست‌محیطی معیار نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی با اولویت ۰/۷۳۵ مهم‌ترین نقش دهیاری در شاخصه زیست‌محیطی در مناطق روستایی گروه اول به دست آمده است.

جدول شماره ۶: معیارهای زیست‌محیطی در روستاهای گروه سوم

نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	میزان روستا	آلودگی	حفظ چشم‌انداز روستایی	متوسط سطرها
0.789	0.583	0.865	0.746	نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی
0.113	0.083	0.027	0.074	میزان آلودگی روستا
0.099	0.333	0.108	0.180	حفظ چشم‌انداز روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول (۶) نتایج ارزیابی مقایسه نقش دهیاری در معیارهای زیست‌محیطی، معیار نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی با اولویت ۰/۷۴۶ مهم‌ترین عامل در شاخصه زیست‌محیطی در مناطق روستایی گروه سوم به دست آمده است.

جدول شماره ۷: بررسی نقش دهیار در معیارهای زیست‌محیطی در روستاهای گروه چهارم

نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	میزان روستا	آلودگی	حفظ چشم‌انداز روستایی	متوسط سطرها
0.800	0.615	0.865	0.760	نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی
0.100	0.077	0.027	0.068	میزان آلودگی روستا
0.100	0.308	0.108	0.172	حفظ چشم‌انداز روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول (۷) نتایج ارزیابی معیارهای زیست‌محیطی معیار نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی در روستا با اولویت ۰/۷۶۰ مهم‌ترین عامل در شاخصه زیست‌محیطی در مناطق روستایی گروه چهارم به دست آمده است.

جدول شماره ۸: معیارهای زیست‌محیطی در روستاهای گروه پنجم

نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	میزان روستا	آلودگی	حفظ چشم‌انداز روستایی	متوسط سطرها
0.783	0.500	0.882	0.722	نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی
0.130	0.083	0.020	0.078	میزان آلودگی روستا
0.087	0.417	0.098	0.201	حفظ چشم‌انداز روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول (۸) نتایج ارزیابی مقایسه نقش دهیاری در زیر معیارهای زیست‌محیطی معیار نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی با اولویت ۰/۷۲۲ مهم‌ترین عامل نقش دهیاری در حفظ شاخص زیست‌محیطی در مناطق روستایی گروه پنجم به دست آمده است.

بررسی داده‌ها

به نظر می‌رسد فعالیت دهیاری‌ها تأثیر مطلوبی در بسترسازی زیست‌محیطی داشته است.

جدول شماره ۹: ارزیابی کل شاخص‌های توسعه در روستاها هر ناحیه

شاخص‌های اصلی	شاخصه‌ای فرعی	روستاهاى گروه اول	روستاهاى گروه دوم	روستاهاى گروه سوم	روستاهاى گروه چهارم	روستاهاى گروه پنجم
زیست‌محیطی	نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی	0.735	0.746	0.760	0.722	0.719
	میزان آلودگی روستا	0.089	0.074	0.068	0.078	0.113
	حفظ چشم‌انداز روستایی	0.176	0.180	0.172	0.201	0.168

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

امروزه توجه به مشکلات عدیده شهرنشینی در کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ و کوچک توجه به روستا به عنوان تنها مکان زیست امن و سالم مورد توجه ویژه برنامه‌ریزان کلان مدیریت قرار می‌گیرند و توجه علل پس رفت روستاها به دلیل مهاجرت روستاییان در اولویت تدوین طرح‌ها و برنامه‌ها قرار می‌گیرد و همچنین مواد خام، غذا، آب، انرژی، مواد معدنی و همه‌ی آنچه را که شهرنشینان بدان نیازمندند از محیط روستا به دست می‌آید و همین امر بر اهمیت روستا می‌افزاید و سرانجام امید به ساماندهی روستا در سایه توسعه پایدار افزایش یافته و این امیدواری خود سبب رشد و شکوفایی روستا و در پی آن شهرها می‌شود.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که روستاها از توانایی‌های خاص برخوردارند که برای به فعل در آوردن این توان بالقوه تحقیقات و پژوهش‌های ضروری به نظر می‌رسد و نقش مدیران روستا به‌عنوان هماهنگ‌کننده امور از جمله نقش‌های اصلی مدیریت روستا به شمار می‌آید که در راه توسعه روستا گام بر می‌دارند و موجب عملکرد مطلوب آنان به سمت توسعه پایدار خواهد بود. در زمینه توسعه روستاهای اسلامشهر و وصول به این هدف چنانچه نقش و اهمیت مدیران روستا مورد ارزیابی قرار گیرد می‌تواند راه گشای سایر روستاهای کشور باشند و به دلیل اهمیتی که روستاها به عنوان مکان اصلی فعالیت‌های کشاورزی، دام‌پروری و صنایع دستی دارند در مسیر رسیدن به توسعه پایدار اهمیت وجود مدیریت روستایی بیشتر ملموس خواهد بود. به همین خاطر ضرورت انجام تحقیق در مورد وضعیت روستا با حضور و ایفای نقش مدیران به خوبی تبیین می‌گردد.

با عنایت به اینکه حدود ۲۰ سال از آغاز کار دهیاری‌ها به عنوان حلقه تکمیل‌کننده مدیریت پایدار روستایی می‌گذرد و جمعیتی حدود یک‌سوم جمعیت کشور را تحت پوشش خود قرار می‌دهند، بررسی تأثیر عملکرد و سنجش رضایت روستاییان از عملکرد دهیاری‌ها در جهت تأثیری که بر فعالیت‌های عمرانی و خدماتی در روستا داشته است، اهمیت زیادی در هدایت و ساماندهی فعالیت‌ها و اقدامات دهیاری‌ها و بهره‌برداری از منابع موجود در راستای نیازمندی‌های روستاییان دارد. همچنین با توجه به تجربه و تخصص اندک مدیریت روستایی در کشور از یک سو و

حجم عظیم پروژه‌های عمرانی و خدماتی در دست اجرا توسط دهیاری‌ها (سالانه قریب به ۵۰ هزار پروژه)، محدودیت شدید منابع مالی و اعتباری، ضعف بنیه اقتصادی روستاییان و فقر زیرساخت‌های مدیریت روستایی در کشور از سوی دیگر، بررسی عملکرد دهیاری‌ها، هدایت فعالیت‌ها و اقدامات در مسیر مطلوب، امری ضروری و حیاتی است.

وضعیت بهداشتی و محیط زیست روستاهای در روستاهای فاقد دهیاری

- هیچ‌گونه سیستمی برای جمع‌آوری و دفع زباله خارج از محیط مسکونی وجود نداشت و عمدتاً زباله‌ها در محوطه مسکونی دپو و رهاشده بود.
  - پساب‌های حاصل از شستشو و نظافت عمدتاً در جوی‌های سطحی روان و به شدت در آلودگی محیط زیست، ایجاد و انتقال بیماری حیوانات خانگی، تجمع حشرات موذی مؤثر بود.
  - خانه‌های مسکونی فاقد توالت و حمام و دستشویی بود و در هر چند خانوار مجاور هم یک توالت غیربهداشتی وجود داشت. هیچ حمامی در روستا وجود نداشت و استحمام خانوارها به شکل سنتی و غیربهداشتی در بخشی از محوطه داخل خانه صورت می‌گرفت.
  - فرسودگی بافت مسکونی و نبود حفاظ‌های ایمنی و نداشتن در و پنجره تهویه مناسب در خانه‌ها صورت نمی‌گرفت و از سویی دیگر محیط مسکونی در معرض حیوانات و حشرات موذی (مانند سوسک، مار، عقرب، موش صحرائی و سگ ولگرد) قرار داشت که این سطح پایین بهداشت محیط در انتقال و شیوع بیماری‌های پوستی، تنفسی، عفونی و گوارشی مؤثر بود.
  - بیماری‌های شایع در بین خانوارها به دلیل شرایط محیط کار و محیط مسکونی به ترتیب شامل بیماری‌های تنفسی، پوستی، دردهای مفاصلی، بیماری‌های کلیه و مجاری ادرار به خصوص در بین زنان و کودکان بسیار شایع بود.
  - اغلب خانه‌های مسکونی فاقد آشپزخانه جداگانه و امکانات ظرف‌شویی بهداشتی بودند و شستشوی ظروف به شکل سنتی در محوطه باز مسکونی انجام می‌شد.
  - رعایت بهداشت شخصی در بین خانوارها بسیار پایین بود و توجه چندانی به رعایت بهداشت در بین این خانواده‌ها دیده نمی‌شد به همین دلیل مصرف اقلام بهداشتی در بین آن‌ها مشهود نبود.
- با توجه به نتایج مقایسه در پنج گروه روستاهای مورد مطالعه، عامل نظارت بر بهداشت و بهبود محیط روستایی یکی از فاکتورهای قابل توجه در روستاهای دارای دهیاری است. از آنجایی که بالا رفتن سواد و تحصیلات در دهیاری‌ها سبب کاهش هزینه‌های جانبی خواهد شد، نمایانگر آن است که هرچه میزان تخصص دهیاران افزایش یابد به همان نسبت سبب بالا رفتن آموزش‌های روستاییان خواهد شد؛ که این امر باعث بالا رفتن مشارکت‌های روستاییان و بهینه‌سازی محیط‌زیست روستایی خواهد شد. در تمام روستاهای پنجگانه مقایسه شده، معیار عوامل زیست‌محیطی خصوصاً بهداشت محیط روستایی در اولویت وجود دهیار بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که روستاهای دارای دهیاری در این زمینه موفق‌تر بوده‌اند.

امروزه نقش دهیاری در کمک به توسعه‌ی نواحی روستایی بر همگان آشکار شده است. وجود دهیاری روستایی یکی از ارکان توسعه در روستاهاست که هر روز بر میزان توجه و تأکید بر آن در برنامه‌ریزی‌های روستایی و منطقه‌ای افزوده می‌شود. نهاد دهیاری طیف گستره‌ای از فعالیت‌ها، خدمات و تسهیلات را شامل می‌شود که هدف آن توسعه روستایی و بهینه‌سازی محیط روستا برای روستاییان در نواحی روستایی صورت می‌گیرد؛ بنابراین دهیاری به عنوان بخشی مولد در زمینه‌ی حفظ محیط‌زیست روستا و بهبود زیرساخت‌های بهداشتی نقش بسزایی دارد. نتایج این پژوهش حکایت از آن دارد که در صورت وجود بسترهای مناسب اداری و زیست‌محیطی میزان موفقیت دهیاری‌ها بیشتر خواهد بود. به عبارتی ارائه زیست‌محیطی (حداقل در آغاز راه) می‌تواند ضامن بقاء و ادامه حیات دهیاری‌ها باشد.

دهیاری در روستاهای بزرگ به مراتب موفق‌تر از روستاهای کوچک عمل کرده است. با توجه به موارد قانونی و شرایطی که برای فعالیت دهیاری‌ها در نظر گرفته شده است، می‌توان دریافت که بهداشت، ملاک تعیین‌کننده‌ای برای موفقیت دهیاری‌ها محسوب می‌شود. در شرایط کنونی و با توجه به آنکه جمعیت ملاک اصلی برای اعطای تسهیلات به دهیاری‌ها است، از این رو برای افزایش جمعیت در مناطق روستایی نیاز به بهینه‌سازی محیط زیست روستا است. میزان حمایت‌های دولتی هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم بر میزان موفقیت دهیاری‌ها تأثیرگذار است. روستاهای فاقد دهیاری اعتبارات کمتری دریافت می‌کنند؛ بنابراین روستاهای کوچک و فاقد دهیاری ضمن آنکه از اعتبارات کمتری برخوردارند، معمولاً آموزش‌های لازم را نیز دریافت نمی‌کنند. این موضوع ضمن آنکه ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی و شرایط را برای استمرار فعالیت دهیاری‌ها دشوار می‌سازد، موجب عدم رغبت دهیاران به انجام وظایف خود شده و مجموعه این عوامل ناکارآمدی دهیاری در روستاهای کوچک و یا دهیاری‌های نوپا را به دنبال خواهد داشت.

میزان توفیق دهیاری در روستاهای کوچکی که از شرایط مناسب زیست‌محیطی برخوردارند، بیشتر است. تأثیر عامل بهداشت در میزان موفقیت دهیاری‌ها را می‌توان به روش‌های مختلف در نظر گرفت. بدیهی است که اگر روستاها از وضعیت زیست‌محیطی مطلوبی برخوردار باشند، میزان خودیاری آن‌ها نیز بیشتر خواهد بود. بر این اساس دهیاری در چنین روستایی از شرایط مطلوب‌تری برای انجام وظایف خود برخوردار است. هر جا که میزان مشارکت بیشتر باشد، میزان توفیق دهیاری‌ها نیز افزایش پیدا می‌کند. این موضوع می‌تواند حتی درباره روستاهای کوچک نیز مصداق داشته باشد.

در مجموع می‌توان گفت وجود دهیاری در محدوده مورد مطالعه به عنوان یک شاخص اساسی نقش مهمی در توسعه یافتگی روستاهای منطقه بازی می‌کند. شرایط موجود برای فعالیت دهیاری‌ها کاملاً به نفع روستاهای دارای دهیاری و به زیان روستاهای فاقد دهیاری است. با توجه به یافته‌های تحقیق به نظر می‌رسد که لازم است تا ضمن تغییر و اصلاح قوانین موجود، شرایط اعطای خدمات و تسهیلات به دهیاری در روستاهای کوچک موردبازنگری قرار گیرد و علاوه بر عامل بهداشت، ملاک‌های دیگری برای این موضوع در نظر گرفته شود. از این رو بهتر است به جای تعداد خانوار، شاخص‌های دیگری برای تأسیس دهیاری در روستاها در نظر گرفته شود تا همه روستاها بتوانند از خدمات موجود در قالب مدیریت نوین روستایی (دهیاری) بهره‌مند شوند. در این ارتباط می‌توان از ملاک‌هایی از جمله بهداشت محیطی

و رفاه روستاییان، میزان مشارکت اهالی در برنامه‌های زیست‌محیطی، وجود قابلیت‌های توریستی و گردشگری را پیشنهاد کرد.

با توجه به مبانی نظری این پژوهش به نظر می‌رسد که در خصوص مدیریت‌های محلی، بهره‌گیری از راهبرد سیستمی و اقتضایی، بهترین راه باشد؛ زیرا در این راهبرد، ضمن پرهیز از مطلق‌گرایی، شرایط و مقتضیات مناطق مختلف در نظر گرفته می‌شود. در ارتباط با موضوع تأسیس یا عدم تأسیس دهیاری در روستاهای کوچک نیز می‌بایست با چنین رویکردی از هرگونه مطلق‌گرایی پرهیز کرده و با تدوین قوانینی انعطاف‌پذیر شرایطی فراهم شود که برای روستاهای مختلف با توجه به مقتضیات و ویژگی‌های آن‌ها تصمیم‌گیری شود.

مهم‌ترین معیار اصلی در عملکرد دهیاری مرتبط با توسعه پایدار در روستاهای مورد مطالعه معیار منابع انسانی و در این معیار میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال با اهمیت (۰/۸۹۹) و همچنین معیار اصلی اقتصادی کاهش میزان درآمد روستاییان با وزن (۰/۰۳۴) کم‌اهمیت‌ترین شاخص برای نقش دهیار در این روستاها دیده می‌شود؛ و مهم‌ترین معیار اصلی در وجود دهیار در رابطه با توسعه پایدار در روستاهای مورد مطالعه معیار منابع فرهنگی و در این معیار برنامه‌های مشارکتی به همراه حفظ میراث فرهنگی با اهمیت (۰/۹۰۰) و همچنین دهیاری در بالا بردن درآمد روستاییان و کاهش آلودگی، کم‌اهمیت‌ترین شاخص برای توسعه در این روستاها می‌شود. مهم‌ترین معیار در نقش دهیار در روستاهای گروه سوم برای دستیابی به توسعه پایدار معیار منابع انسانی و در این معیار میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال در دهیاری‌ها با اهمیت (۰/۸۸۹) و همچنین معیار برنامه‌های مشارکتی به همراه حفظ میراث فرهنگی با اولویت ۰/۸۸۹ و کم‌اهمیت‌ترین نقش دهیاری‌ها در این روستاها، تشویق به سرمایه‌گذاری با امتیاز ۰/۰۴۱ دیده می‌شود. بارزترین نقش دهیاری در توسعه پایدار در روستاهای گروه چهارم معیار منابع انسانی و در این معیار میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال در دهیاری با اهمیت (۰/۸۸۹) و همچنین معیار اصلی اقتصادی میزان جذب سرمایه با وزن (۰/۰۴۱) کم‌اهمیت‌ترین شاخص اهمیت دهیاری در این روستاها است؛ و مهم‌ترین عامل وجود دهیاری مرتبط با توسعه پایدار در روستاهای گروه پنجم معیار منابع انسانی و در این معیار میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال در دهیاری‌ها اهمیت (۰/۹۰۰) و همچنین معیار اصلی اقتصادی افزایش درآمد روستاییان با وزن (۰/۰۴۲) کم‌اهمیت‌ترین شاخص برای وجود دهیاری در این روستاها دیده می‌شود؛ بنابراین، عوامل مهم تأثیرگذار معیارهای دهیاری روستایی مرتبط با ابعاد توسعه پایدار در منطقه اسلامشهر است وجود نیروی متخصص، ابعاد اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و زیرساختی است.

منابع

- اژدری فر، فاطمه، احمدوند، مصطفی، ۱۳۹۰، واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دانشگاه تهران، شماره ۷.
- استعلاجی، علیرضا، ۱۳۹۱، بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکتی دهیاری‌ها، فصلنامه جغرافیا، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۲، بهار.
- الوانی، سید مهدی، ۱۳۷۲، سازوکارهای لازم برای توسعه پایدار جهانگردی، خلاصه مقالات برگزیده دومین اجلاس جهانگردی (فرهنگ و توسعه)، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله و عینالی، جمشید، ۱۳۸۶، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، تابستان.
- بدری، سید علی، اکبریان رونیزی، سعیدرضا، قصابی، محمدجواد، نقش مدیریت در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، ۱۳۹۲، پژوهش‌های روستایی، دوره ۴، شماره ۲، تابستان.
- بهزاد نسب، جانعلی، ۱۳۸۳، توسعه یکپارچه محلی رویکردی راهبردی به توسعه روستایی، مجموعه مقالات کنگره روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، دفتر تدوین و انتشار منابع مدیریت و برنامه‌ریزی.
- جعفری نژاد، مسعود، کلانتری، صمد، منتظری، مسعود، ۱۳۸۹، بررسی جایگاه دهیاری‌ها به عنوان نهادهای میانجیگری بین دولت و مردم (مورد مطالعه، روستاهای شهرستان نجف‌آباد)، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره پنجم، بهار.
- جمعه پور، محمود، ۱۳۸۴، برنامه‌ریزی و توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- چوپچیان، شهلا، کلانتری، خلیل، شعبان علی فمی، حسین، ۱۳۸۶، عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاری‌های استان گیلان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، تابستان.
- حسین زاده دلیر کریم، ساسان پور فرزانه، ۱۳۸۵، روش جابای اکولوژیکی (بوم‌شناختی) در پایداری کلان‌شهرها با نگرشی بر کلان‌شهر تهران، تحقیقات جغرافیایی
- خانی، فضیله و فرشاد سوری، ۱۳۹۱، رویکرد جنسیتی در تحلیل رضایت‌مندی روستائیان از عملکرد دهیاری‌ها. جغرافیا، دوره ۱۰، شماره ۳۲، تهران.
- دربان آستانه، علیرضا، رضوانی، محمدرضا، ۱۳۹۰، تبیین عوامل مؤثر بر حکمروایی روستایی در حکومت‌های محلی، مطالعه موردی، شهرستان قزوین، مدیریت شهری، شماره ۲۸، زمستان.
- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، قومس، تهران.
- رضوانی، محمدرضا، محمدی، سمیه، پیری، صدیقه، ۱۳۹۲، ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها با استفاده از مدل چارچوب عمومی ارزیابی CAF مطالعه موردی: شهرستان دهلران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۱، بهار.
- رحمانی، محمد و همکار، ۱۳۹۱، ارائه الگوی مکان‌یابی بهینه اراضی توسعه مسکن در روستا- شهرها (نمونه موردی: شهر صالح آباد)، فصلنامه آمایش و توسعه پایدار، دانشگاه بین‌المللی امام رضا، مشهد.
- سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۳، معاونت امور دهیاری‌ها، «سند توسعه زیر بخش مدیریت روستایی در برنامه چهارم توسعه اقتصادی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۸-۱۳۸۴» دفتر طرح و برنامه، تهران
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۹۴
- صیدالی، محسن، غلام صادقی، زهرا میرزایی گودرزی، ۱۳۹۰، جایگاه مدیریت در پیشبرد اهداف توسعه روستایی مطالعه موردی: جوانمردی شهرستان لردگان، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، تابستان.
- طالب، مهدی، ۱۳۷۶، مدیریت روستایی در ایران، ناشر دانشگاه تهران.
- فتوتی، هستی، برادران، مسعود، سلمان زاده، سیروس، غنیا، منصور، ۱۳۹۱، تبیین نقش مشارکت زنان روستایی در توسعه روستایی، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی، دوره ۲-۴۳، شماره ۴.
- فیروزآبادی، سید احمد، حسین ایمانی جاجرمی، ۱۳۹۱، وضعیت رضایت روستائیان و عوامل مرتبط با آن از عملکرد دهیاری‌ها (مطالعه موردی: روستاهای استان قزوین)، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره یکم، بهار.
- فراهانی، حسین و فاطمه آیین مقدم، ۱۳۹۱، ارزیابی عملکرد و کارایی دهیاران و شوراهای اسلامی در فرایند مدیریت توسعه پایدار روستایی (دهستان سررود جنوبی در شهرستان بویراحمد)، فصلنامه چشم‌انداز جغرافیایی، سال هفتم، شماره ۱۸.

- فراهانی، حسین و احمد رستم خانی، ۱۳۹۱، بررسی و ارزیابی نقش دهیاری‌ها بر کیفیت زندگی در روستاها؛ مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۰.
- قدیری معصوم، مجتبی، طالقانی، غلامرضا و حسین کوهستانی، ۱۳۹۲، آسیب‌شناسی دهیارهای استان آذربایجان شرقی: مطالعه موردی، شهرستان بستان‌آباد، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۱.
- قدیری معصوم، مجتبی، ریاحی، وحید، ۱۳۸۳، بررسی محورها و چالش‌های مدیریت روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۰.
- کاظمیان، غلامرضا، ۱۳۸۶، درآمدی بر الگوهای حکمروایی شهری، جستارهای شهرسازی، شماره ۲۰.
- مهدوی، مسعود، نجفی کانی، علی‌اکبر، ۱۳۸۴، دهیاری‌ها تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستایی (نمونه موردی: دهیاری‌های استان آذربایجان غربی)، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۳.
- نعمتی، مرتضی، بدری، سید علی، ۱۳۸۶، ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی، مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ، مطالعه موردی استان گلستان، پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۵۹.
- نبوی، بهروز، ۱۳۷۳، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی، انتشارات فروردین، تهران.
- نایبچی، مصطفی، ۱۳۸۸، نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی، نمونه موردی دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- هاشمی، سید سعید، مطیعی لنگرودی، سید حسن، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا و مقیمی، سید محمد، ۱۳۹۰، تبیین نقش دهیاری و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره ۱.
- Hill, H., 2006, CAF-Structure Suggestion for Further Development, Uni German University of Administrative Sciences Speyer/Germany
- Strange, Tracy, Bayley, anne, 2006, Sustainable Development, OECD, 2008, page:24.
- World Bank (2009) World Development Report 2000, Attacking Poverty, Washington, D.C.: World Bank.